

Monen uran Eero Erkko

Seppo Zetterberg: Eero Erkkö. Otava 2001 Keuruu. 608 s.

■ Autonomian ajan loppupuoli kiinnostaa uusin näkökulmin jälleen historiantutkijoita. Seppo Zetterbergin kirjoittaman lehtimies ja poliitikko Eero Erkon elämäkerran lisäksi ovat ilmestyneet muun muassa Juha Siltalan monumentti *Valkoisen äidin pojat* ja naishistorian alalta Irma Sulkusen *Mandi Granfelt* ja Anne Ollilan virkanaisia käsittelevä *Jalo velvollisuus*. Myös Elias Lönnrot ja Juhani Aho ovat olleet kovasti esillä – ja Aleksis Kivi on päässyt valkokankaallekin. Itse olen kirjoittanut Kaisa Häkkisen kanssa elämäkerran E. N. Setälästä.

Elämäkertojen iäisyyskeskusteluissa väitellään yleensä yksilön ja yhteisön suhteista. Zetterberg korostaa pyrkineensä luomaan kuvaa sekä Erkos-ta ihmisenä että tämän aika-kaudesta. Tulos näyttäisi siis sijoittuvan yhteisökeskeiseen

traditioon. Tutkimus onkin hyvin arvokas kontribuutio toisaalta yhden aikanaan merkittävän, mutta nyt kuihtuneen poliittisen suunnan, toisaalta aikanaan vaatimattoman, mutta nyt suuren ja mahtavan lehden vaiheista – nuorsuomalaisuuden ja *Helsingin Sanomien*. Erkko eteni ”ikuisesta ylioppilaasta” ensin *Keski-Suomen*, sitten *Päivälehd*en päätoimittajaksi. Hän oli perustustaillais-nuorsuomalainen poliitikko ja valtiopäiväedustaja, joka kärsi routavuosina jopa maastakarkotuksen. Palattuaan Yhdysvalloista Suomeen Erkko oli lyhyen aikaa tehtailijanakin.

Erkko eteni urallaan nopeasti. Hänet nimitettiin *Helsingin Sanomien* päätoimittajaksi ja toimitusjohtajaksi, hänestä tuli Nuorsuomalaisen puolueen puheenjohtaja ja kolminkertainen ministeri. Ansio-luettelo oli siis melkoinen, mutta ei ainutlaatuisen: monta uraa oli ajan poliittiselle eliitille ennemminkin vaatimus kuin poikkeus. Erkon osalle lankesikin politiikassa aina vähintään Ståhlbergin, usein myös Setälän persoonan varjo.

Jälkimaailmaa ja suurta yleisöä kiinnostanevat eniten Erkon saavutukset sanomalehti-alalla, ei politiikassa; ovathan hänen poliittiset puolueensa kadonneet, mutta lehtijättiä hallitsee yhä sama nimi. Puoluejohtajuuskaan ei tuolloin ollut aivan samaa kuin nykyään, vaan ennemminkin koneiston pitämistä kunnossa varsinaisen ”valtiomiehen” tukena. Näiden valtiomiesten piti hankkia kannuksensa vähemmän ”banaalilla” tavalla kuin päivänpolitiikan aktiivisella harjoittamisella.

Jos verrataan Zetterbergin kirjaa Siltalan *Valkoisen äidin poikiin*, tuntuu kuin kyseessä olisi kaksi metodista ja tyyllistä ääripäätä. Toinen pakottaa hyvin teoreettiseen, yksilönpsykologiassa liikkuvaan ja tiukkaa keskittymistä vaativaan lukemiseen, toinen on traditionaalisempi, käytännönläheisempi ja tyyliiltään nautittavan sujuva. Ei voikaan olla tulematta mieleen, että ripaus toisen näkökulmaa olisi kummallekin ollut eduksi. Toisaalta erilaisuus on paras esimerkki siitä, että erinomaisen hyvän tutkimuksen voi – onneksi! – kirjoittaa monella tavalla, mikä olisi hyvä sekä uusien teorioiden kannattajien että traditionalistien muistia. Sitä paitsi Siltalakin antaa hyvän kuvan ryhmien psykologiasta ja Zetterbergin persoonan muotoutumisesta. Erkon isoveljen, runoilija J.H. Erkon idealistiset ja korulauseiset kirjeet tuovat elävästi mieleen sen kansallisen ja uskonnollisen velvollisuus- ja uhrautumisetiikan, johon törmätään paitsi Siltalan, myös Sulkusen ja Ollilan kirjoissa.

Zetterberg kartoittaa Eero Erkon nuoruuden ja opiskelun suhteellisen klassisella tavalla ja valaisee samalla tämän veljistä J.H. ja Ruuto Erkon vaiheita. Orimattilan vaatimattomista oloista veljekset nousivat suomalaisen sivistyneistön ja poliittisen eliitin eturiviin. Mielienkiintoinen ja ajalle tyypillinen on Ruuto Erkon kohtalo: lahjakas nuorukainen, muun muassa Minna Canthin suosikki, jäi kuoleman niittämäksi suureksi lupaukseksi, josta olisi voinut tulla veljessarjan merkittävin edustaja. 1800-luvun

oloissa tie korkealle oli avoimempi kuin nykyään, jos (suuri jos!) sai tilaisuuden yrittää – mutta yhtä hyvin saattoi tauti viedä kenet hyvänsä parhaassa iässä. Koska Ruutoa oli alun perin pyydetty siihen asemaan, josta muodostui Eeron varsinainen astinlauta eteenpäin, eli *Keski-Suomen* päätoimittajaksi, Ruuto tuntuukin olleen Eeroa ”edellä”.

Zetterbergin työn onnistumisen tukena on myös yksi asia, josta on aiemmin veistely tutkijoiden piirissä samaan sävyyn kuin Kekkonen arkistosta: *Helsingin Sanomien* paperien saatavuus. Ne ovat nyt olleet kirjoittajan käytettävissä, ja hän tuo paljon uutta tietoa, jota ei ole aikaisemmin tunnettu, mukaan lukien Erkon siviilielämä (sen monista yksityiskohdista muun muassa Erkon kihlautumisen nopeus Maissi Holländerin kanssa).

Kirjoittajan teksti on parhaimmillaan teoksen alku- ja keskiosissa. Niissä hahmottuvat Erkon nuoruus, opiskelu, päätyminen lehtialalle ja nuoruusomalaisuuteen. Lopussa etenkin vuodet 1917–27 menään läpi nopeammin. Vaikka tekijä selvittääkin tarkasti taustoja, lukija haluaisi tietää vielä enemmän Erkon maailmankuvausta – millaista kansallista liberalismia hän mielestään sovelsi, ja millaisia vapaamielisyyden esikuvia ja taantumuksen uhkakuvia hän näki ulkomailla? Lisäksi vaikutelmaksi jää, että kirjoittajakin on ehkä tuntenut teoksen loppupuolella vaeltavansa läpi jo puhki tutkittujen vuosien, joissa ei enää pääse tuomaan uutta esille samoin kuin alkuosassa.

Jossain määrin olisi ehkä

tehnyt hyvää pohtia vielä enemmän sitä henkistä metamorfoosia, joka Erkossa tuntuu tapahtuneen hänen ryhtyessään lehtimieheksi. Kun hän tuntuu laahustaneen ennen *Keski-Suomi*-kauttaan jokseenkin turhautuneena ja päämäärättömänä eikä saanut edes yliopistokurssejaan suoritetuksi, niin miten hänestä tuli päätoimittajana sellainen tarmonpesä, joka ei ainoastaan hoitanut ensiluokkaisesti lehteään, vaan oli mukana lähes kaikessa mahdollisessa journalismiin, kirjapainoalaan ja politiikkaan liittyvässä ja oli jatkuvasti luomassa uutta – ja kuvauksen mukaan jaksoi puurtaa pikkutunneille saakka? Oliko kyse vain solahtamisesta sopivaan yhteiskunnan lokeroon, jota hän ei ollut itsekään aiemmin tiennyt oikeaksi urakseen, vai tapahtuiko elämässä ja ajattelussa jotain muutakin? Lisäksi politiikan osalta tuntuu yllättävältä, miten routavuosien jyrkimmän vastarinnan kannattajasta – kagalistista eli oikeastaan aktivistista – tuli Ståhlbergin varovaisen linjan kannattaja toisella sortokaudella ja vuonna 1917, jolloin kummallakaan herroista ei ollut uskoa pikaiseen itsenäistymiseen. Johtuiko tämä muutoksista asemassa vai vanhasta menta-liteetista?

Poliitikko-Erkon osalta tuntuukin siltä, että hänen kohtalonaan oli kokea sama pettymys kuin muidenkin liberaalien: miksi massat eivät ymmärtäneet, ketkä olivat kaikkein edistysellisimpiä, ja seuranneet näitä. Tämä johti nuoren Erkon tuskailemaan argumenteilla, jotka olivat yhtä holhoavia kuin demokraattisia –

mutta joita hänen olisi ollut mahdotonta huomata holhoaviksi. Hänhän oli ollut jopa työväenyhdistyksen puheenjohtaja – siis miksi hän ei voisi olla edistyksellinen kansanjohtaja. Kuitenkin kansa kulki radikalismiin ja ”reaktionin” perässä. Alle 30-vuotias Erkko tuskaili kansan vanhoillisuudesta: tavattomasti olisi töitä, ”jotta saisi kansan jotakin käsittämään”. Ja myöhemmin työväenliikkeen itsenäistymisestä: liikkeessä ei ollut koskaan ollut mitään mullistavia ajatuksia, ”eikä ole niitä syytä otaksua vastaisuudessakaan”.

Eivät ajan nuorsuomalaisuus ja edistyspuoluelaisuus aina kovin suvaitsevilta ja vaapaamielisiltä vaikutakaan – katsoi niitä vasemmalta tai oikealta. Itsetunto – varmasti vilpittön – oli melkoinen siinäkin kommentissa, jossa Erkko valitti politiikan sopimattomuutta luonteelleen: ”Kun siinä tahtoo olla suora ja rehellinen saa niin huonon käsityksen muista.” Amerikassa vietetyn maanpakolaisajan kommentti taas osoittaa, että mikään ei ole muuttunut joko sikäläisessä yhteiskunnassa tai Suomen älymystön ylemmydentunnossa: ”Ääretön levottomuus kaikkialla ja raha joka paikassa ensi sijassa määrävänä. Dollarilla saa mitä tahansa, sen alle alistuu kaikki, yksin laki ja oikeuskin.”

Zetterbergin kirja on yksityiskohdissakin huolellista työtä. Renvallin, Homénin ja Castrénin mainitseminen ”näkyviksi ’varpusiksi’” (s. 471) lienee painovirheenomainen lapsus – kaikkialla muuallahan tekstissä herrat on hyvin tunnistettu ”pääskysiksi”. Tekijä

oudoksuu sitä, miksi hetkellinen monarkistikäännynnäinen Erkko esti Pekka Pennasen tulon senaattiin (s. 518) nimenomaan Pennasen vastaavan hetkellisen kääntymyksen perusteella, mutta kyynisemmässä analyysissä tämä ei ehkä herättäisi vastaavaa ihmettelyä – näinhän politiikassa ja muusakin elämässä yleensäkin puhdistaudutaan omista harharetkistä.

Ja vielä on mainittava yksi asia, joka tosin lienee makuasia eikä kirjoittajan vika. Kaksipalstaisuus, kun vielä lisäksi ei käytetä oikean reunan tausta, ei ole lukemisen kannalta mukavimpia ratkaisuja.

Kaikkiaan Zetterbergin kirja on erinomainen tutkimus ja tekstinsä osalta – jos unohdetaan edellä mainittu tekninen kysymys – nautittava lukukokemus. Sen ja monien muidenkin edellä mainittujen kirjojen pohjalta voikin kysyä, eivätkö uudet tutkimukset anna mahdollisuuden uuteen keskusteluun suomalaisen nationalismin, sivistyneistön ja keskiluokan olemuksesta ja sen tulkinnaasta – keskusteluun, joka olisi hieman eri tasolla kuin taannoinen *Hiidenkiven* Linkola-keskustelu. Sehän muuttui taas kerran hyvin nopeasti pohtimaan vain sitä, kuinka väärää yleistyksiä punaisista ja työväestöstä olivat.

Ainakin tutkimusten pohjalta pitäisi nykyään olla edellytykset muuhunkin kuin jatkuvasti toistuviin, ”pohjantähteläistä paradigmat” myötäileviin keskusteluihin. Sivistyneistön ja keskiluokan tarkastelu historiantutkimuksessa tuntuu viimeinkin vapautuneen kahdesta suuresta yliminästä:

enää ei tarvitse sovittaa näiden piirien menneisyyttä idealisoivasti itsenäisyyden ja valkaisuuden esihistorian näkökulmaan, eikä punaisen näkökulman niihin suuntaamaan luokkakonseptiin. Näkökulman vapautuminen ei kuitenkaan valitettavasti koske vielä pitkään aikaan yhteiskuntadiskurssia – siihenhän tutkimustulokset siirtyvät tunnetusti valitettavan hitaasti, jos ollenkaan, koska sellaiseen diskurssiin kaivataan lähinnä oman henkisen tradition pönkitystä sekä selkeitä konnia ja sankareita.

Vesa Vares